

ДЕРЖАВНА ЛОТЕРЕЯ 1914 р. В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

THE STATE LOTERY OF THE YEAR 1914 IN THE UKRAINIAN PROVINCES IN RUSSIAN EMPIRE

Після вступу Російської імперії у Першу світову війну, спостерігався високий рівень згуртованості суспільства, у тому числі і в українських губерніях. Користуючись піднесеним патріотичним настроєм та маючи фінансову скруту державного бюджету, імперський уряд ініціював проведення державної лотереї на підтримку постраждалих від війни. Положення «Про благодійну лотерею 1914 року на користь поранених і хворих воїнів, сімей осіб, призваних на війну, та осіб, постраждалих від військового лиха» (далі – Положення про благодійну лотерею) було підписано 3 грудня 1914 р. Це був нормативний акт, який регулював випуск та проведення єдиної державної благодійної лотереї у імперії Романових періоду Першої світової війни. Відповідно до Положення про благодійну лотерею перший випуск лотерейних білетів був запланований на суму 10 млн. руб., у кількості 2 000 000 білетів, розділених на 20 000 серій по 100 штук кожної серії. Загальна кількість виграшних лотерей становила 4334 штуки на суму виграшу 1,5 млн. руб. На першому засіданні Комітету лотереї, яке відбулося вже на другий день після прийняття Положення – 4 грудня 1914 р., було затверджено зразок лотерейного білета зеленого кольору для першого випуску. На цьому ж засіданні було прийнято рішення не чекати завершення реалізації першого випуску і розпочати одночасно другий випуск лотерейних білетів (ще на 10 млн.руб.) – рожевого кольору – із зазначенням у назві білета номера випуску (рис. 1). Виготовлення лотерейних білетів було замовлено державному підприємству – Експедиції Заготовки Державних Паперів. Вартість такого друку складала 1 копіюку за 1 білет.

Рис. 1

Продаж білетів благодійної лотереї було розпочато по всій імперії 18 грудня 1914 р. Як зазначала Єлисаветградська газета «Голос Півдня»: «Первый день продажи прошёл очень успешно. Наплыв желающих приобрести билеты огромный. У касс можно видеть представителей всех классов населения. Спрос на билеты превзошёл все ожидания». Продаж лотерейних білетів мав здійснюватися до 29 лютого 1915 року, проте цей термін було продовжено: для першого випуску – до 27 травня, а для другого – до 17 червня 1915 рна терміни: для першого випуску – 1 червня, а для другого – 20 червня 1915 р. Перенесення вищезазначених термінів було пов'язано з рядом причин (організаційними та законодавчими), які виникли в процесі реалізації благодійної лотереї і, відповідно, не сприяли блискавичному досягненню необхідного результату.

Сума першого випуску благодійної лотереї у розмірі 4 млн. руб., виручена від продажу білетів, розподілялася поміж добросердечними государинями та однією з княжних царської сім'ї, які за рахунок народних грошей надавали допомоги пораненим і хворим воїнам, постраждалим від воєнного лиха, а саме: 1 млн. рублів передавався у розпорядження її Імператорської Величності государині імператриці Марії Федорівни (мати Миколи II); 1 млн. рублів направлявся до фонду її Імператорської Величності государині імператриці Олександри Федорівни (дружина Миколи II); 2 млн. рублів – до комітету її Імператорської Величності княжної Тетяни Миколаївни (донька Миколи II). Залишкова частина першого випуску, а це 4,46 млн. руб., мала надійти у розпорядження «Верховного Совета», для видачі допомоги урядовим і приватним благодійним установам та товариствам. Що стосується другого випуску благодійної лотереї, то усі кошти (біля 8,5 млн. руб.) мали надійти у розпорядження «Верховного Совета» (за винятком витрат на проведення, організацію лотереї на суму 40 тис. руб. та грошових виграшів на суму 1,5 млн. руб.). Окрім того, усі розпорядники благодійних коштів були зобов'язані надати звіти до «Верховного Совета» про цільове використання цих коштів. Процес реалізації благодійних лотерейних білетів супроводжувався посиленими пропагандистськими та рекламними заходами.

У підсумку, із загальної кількості випущених 4 млн. лотерейних білетів було продано 3.797.626 4/5 штук, з них 1.904.356 білетів першого випуску та 1.893.270 4/5 білетів другого випуску. Всього надійшло коштів від продажу благодійних лотерей 18.988.134 руб., у тому числі виручка по українських губерніях склала 3.243.761 руб. (17,1 %). З них, по українських губерніях: Південних (Херсонська, Катеринославська, Таврійська) продано 346.621 3/5 білетів на суму 1.733.108 руб., що складало 9,13% від загальної суми проданих лотерей; Південно-західних та Малоросійських (Київська, Подільська, Волинська, Чернігівська, Полтавська, Харківська) продано 302.130 3/5 білетів на суму 1.510.653 руб., що складало 7,96 % від загальної суми проданих лотерей. Не раціональне планування розподілу між губерніями кількості лотерейних білетів для продажу, призвело до утворення їхніх залишків. Найбільші залишки не проданих благодійних лотерейних білетів виявилися у Східно-чорноземних російських губерніях (45,9 тис.), Кавказьких (22,5 тис.) та Сибірських (31,1 тис.) регіонах. По всіх українських губерніях залишились не проданими 35.157 4/5 білетів на суму 175.789 руб. (17,37 % від загальної суми не проданих лотерейних білетів), тоді як по імперії залишок не проданих лотерейних білетів складав 202.373 1/5 білетів на суму 1.011.866 руб. Якщо порівнювати успішність продажу лотерейних білетів обох випусків, то вони були майже однаковими: за першим випуском залишок не проданих білетів складав 95.644 на суму 9.521.780 руб., за другим випуском – 106.729 1/5 білетів на суму 9.466.354 руб.

Таким чином, проведення урядової благодійної лотереї сприяло залученню значних додаткових коштів, яких було недостатньо в бюджеті для проведення соціальних виплат та надання матеріальної допомоги пораненим і хворим воїнам та сім'ям, які постраждали від війни. Адже біля 85 % коштів, отриманих від продажу благодійної лотереї, мали надійти за цільовим призначенням. Хоча у процесі проведення благодійної лотереї й виникало ряд проблем, які змушували Комітет лотереї продовжувати строки продажу лотерей та відстрочувати терміни розіграшу. У цілому можна констатувати успішність проведення

державної благодійної лотереї 1914 року. При необхідних 20 млн. руб. надійшло майже 19 млн. руб., що склало 95,0 % від запланованих сум. Але продовжувати практику проведення благодійної лотереї уряд не став. Затягнення війни зменшувало не лише патріотизм, а й матеріальні статки населення. Зубожіння громадян ставало очевидним у середині 1915 року, а незадоволення населення політикою імперського самодержавства створювало революційні настрої в частини суспільства і не давало владі підстав для оголошення наступних благодійних лотерей. Тому не дивно, що вищезазначена благодійна лотерея була єдиною, яку було випущено державою у період Великої війни.

Kuklik B.

BONY MIASTA BIAŁEGOSTOKU Z 1915 ROKU

PAPER MONEY CITY AT BIAŁYSTOK FROM 1915 YEAR

Niemiecka okupacja ziem Królestwa Polskiego oraz zachodnich guberni Cesarstwa Rosyjskiego rozpoczęła się w lipcu – wrześniu 1915 roku. Jednym z pierwszych aktów prawnych było wprowadzenie na tych ziemiach waluty niemieckiej obok rubli rosyjskich. Za tym szło obniżenie kursu rubla do marki. Wprawdzie wprowadzono markę ale cały czas brak jej było w obiegu. Kursowały ruble, które po niekorzystnym kursie wymieniano na marki. Przez cały też okres brakowało pieniądza drobnego. Należy także pamiętać, że zaczynało brakować też rubli, że względu na brak ich dopływu z Rosji, co uniemożliwiał front rozdzielający walczące armie. Obszar późniejszego Ober-Ostu dysponował tylko taką ilością gotówki jaka znajdowała się w obiegu. Z obiegu zniknął całkowicie pieniądz kruszcowy i metalowy, który był tezauryzowany przez ludność.

W zaistniałej sytuacji zarządy miejskie licznych miast polskich postanowiły wyemitować swoje bony miejskie opiewające na ruble. Tak stało się m. in. w Częstochowie, Łodzi i Sosnowcu. Miasta te chciały uregulować poprzez te emisje sprawę obiegu pieniężnego. Bony miejskie służyły także do pokrycia deficytów miejskich jak i zaspokojenia ludności w braki pieniężne.

Odmienna sytuacja związana była z emisją bonów miejskich Białegostoku. Zarząd miasta Białegostoku z chwilą wkroczenia 13.08.1915 roku spoczywał w rękach Komitetu Obywatelskiego, utworzonego po ucieczce wojsk rosyjskich z miasta. Składał się z przedstawicieli miejscowego społeczeństwa. Komitet Obywatelski niezwłocznie nawiązał kontakt z nowym okupantem pragnąc pośredniczyć w kontaktach społeczeństwa miasta z władzami niemieckimi. Idea Niemców była inna. W końcu września zwykłego burmistrza zastąpił przysłany z Niemiec Cesarzowsko – Niemiecki Nadburmistrz Lehman. Powołał on do życia Radę Miejską (feirat), do której weszli władający językiem niemieckim przedstawiciele działającego cały czas Komitetu Obywatelskiego. Znany z nazwiska: Witolda Kościa, Edwarda Steinhagena i Piekarskiego, których nazwiska widnieją na wyemitowanych bonach. Nałożono na miasto kontrybucję, wprowadzono podatek wojenny, przystąpiono do rekwizycji i szczegółowej ewidencji wszystkiego.

Jeszcze przed ucieczką wojsk rosyjskich i przymusowej ewakuacji części ludności, robotników i fabryk w Białymstoku zabrakło tak pieniądza papierowego (rubli), kruszcowego jak i drobnego. Stało się to powodem w prowadzenia w Białymstoku do obiegu pieniądza zastępczego pod postacią kwitów kasowych (Kassenschein). Z zachowanych egzemplarzy wiemy o dwóch takich emisjach. Jedna z nich datowana na 15 września 1915 roku i druga na 1 października 1915 roku. Podstawy wprowadzenia dwóch emisji były różnorakie i uwarunkowane względami ekonomicznymi. Pierwsza z września dotyczyła w pierwszej kolejności drobnego pieniądza: 30 kopiejek oraz 1 rubla. Były